

Література:

1. Сивий М.Я. Мінеральні ресурси Поділля: конструктивно-географічний аналіз і синтез. – Тернопіль, Підручники і посібники, 2004. – 657 с.

Summary:

Myroslav Syvyi. COMPONENT STRUCTURE AND POTENTIAL OF MINERAL RAW RESOURCES OF PODILLYA.

Component composition is estimated and mineral raw resources potential of Podillya is analyzed. Conclusions about possibilities of its stratification were made.

УДК 911.3 (477.83)

Лідія КУЗНЯК, Мирослава КНИШ

ДЕПРЕСИВНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ РАЙОН: СУТЬ ПОНЯТТЯ

Побудова ринкової економіки в Україні супроводжується посиленням процесів диференціації соціально-економічного розвитку регіонів. Внаслідок кризових явищ у суспільстві в 90-х роках ХХ століття в країні виникають активні і депресивні в економічному відношенні території. Останні потребують підтримки з боку держави, так як вони не володіють достатніми власними ресурсами для переходу до суспільно-економічної діяльності в нових умовах. У зв'язку з цим у сучасних наукових дослідженнях проблема депресивних територій розглядається як одне з найактуальніших завдань суспільної географії.

Питання депресивних територій виявляється в низці публікацій географів і економістів: [2; 4; 5; 6; 8; 9; 10; 11; 13; 14; 15; 16]. В усіх зазначених роботах висвітлюється понятійно-термінологічний апарат, підходи і критерії виокремлення депресивних регіонів.

В даній статті ставиться завдання: розкрити поняття депресивного адміністративного району в суспільній географії.

Для висвітлення теми зупинимося передусім на ключових поняттях, зокрема “депресивний адміністративний район”, “депресивний регіон”, “депресивна територія”.

Поняття “депресивний регіон” вперше застосовано в західній економічній літературі у 1929 році під час Великої економічної кризи в Англії. А у вітчизняних наукових публікаціях, присвячених регіональним аспектам розвитку – у 70-80-х роках. При цьому, депресивними вважалися території з найвищим рівнем безробіття [11, с.110]. Одночасно з терміном “депресія” почали використовувати синоніми: “район бід” (у ФРН – райони, що мають найнижчі темпи економічного зростання, найвищий рівень безробіття, та не мають можливості без втручання держави розв'язати свої соціальні та економічні проблеми [11, с.110]), “проблемний район”, “економічно відсталий район”, “кризовий район”, “слаборозвинений район”. У наш час більшість вчених кожне з цих понять розглядають як відмінні між собою.

У вітчизняній і західній науковій літературі не має єдності щодо тлумачення терміна “депресія”. У найширшому розумінні під терміном “депресія” (лат. depressus – пригнічення) розуміють стан економіки, що характеризується тривалим застоєм на низькому рівні (нижчому за попередній), відсутністю підйому виробництва і ділової активності, низьким попитом на товари і послуги, а також безробіття [3, с.312].

В сучасній науковій літературі до “депресивних” переважно відносять території, у яких в силу дії політичних, економічних, соціальних, екологічних та інших чинників перестає працювати механізм саморозвитку. В результаті такі території не можуть за допомогою внутрішніх сил та резервів змінювати негативні тенденції розвитку на позитивні.

На таких позиціях стоїть низка вчених, котрі зазначають, що “депресія” – це така соціально-економічна ситуація, для якої характерні падіння виробництва, тенденція до

зростання цін і ріст безробіття. Вони зазначають, що депресія характеризується кумулятивним процесом, при якому падіння попиту (інвестиційного і споживчого) спричиняє зниження виробництва і веде до зменшення використання ресурсів, наслідком чого є підтримка попиту на низькому рівні [5, с.85]. Доцільно зазначити, що в господарській сфері депресивними називають такі підприємства, які збанкрутували.

Термін "регіон" походить від латинського кореня "regio", що у перекладі означає країна, край, область. Даний термін з'явився ще у другій половині XIX століття. Велика енциклопедія Кирила і Мефодія дає три значення терміну "region":

1. те саме, що район;
2. територія (акваторія), часто дуже значна за розмірами, не обов'язково є таксономічною одиницею у певній системі територіального поділу,
3. регіон природний, значна за розмірами територія, що характеризується повною спільністю природних умов.

Отже, у даному випадку синонімом терміну "регіон" є "район". Раніше термін "район" був більш вживаним у вітчизняній науковій літературі, проте зараз він вживається тільки там, де укоренився для позначення визначених типів регіонів: адміністративний район, міський район, великий економічний район. Натомість термін "регіон" набув широкого застосування як у наукових, так і законодавчих працях.

У Законі України "Про стимулювання розвитку регіонів" зазначається, що під регіоном у цих документах розуміють території Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя. Саме в такому значенні термін "регіон" набув поширення у повсякденній практиці державного управління та наукових дослідженнях.

Термін "район" в науковій літературі може мати два значення – *класифікаційне* та *таксономічне*. Район у загальному розумінні – це просто певна монолітна частина території; район у таксономічному значенні – це назва однієї із різних за своїм рангом таксономічних одиниць, тобто, словесне позначення, що заміняє номер рангу [14, с.14]. У нашому дослідженні термін "район" буде вживатися у таксономічному значенні, так як об'єктом вивчення виступають "адміністративні райони".

Адміністративний район – це одиниця адміністративно-територіального поділу України – відносно невелика частина території країни, яка обмежена адміністративними кордонами. З позицій системного підходу його можна розглядати з однієї сторони як складну територіальну систему, що має системоутворюючий центр, в ролі якого виступає районний центр, з іншої – як елемент системи вищого порядку – адміністративної області.

В Конституції України сказано, що систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості, соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій [7, с.49].

В нашому дослідженні адміністративний район розглядається як структурна і функціональна одиниця обласного і національного господарського комплексу України і як складний об'єкт управління.

В довідковій літературі акцентується увага на тому, що адміністративно-територіальний устрій зумовлений завданнями і функціями держави, її прагненнями забезпечити умови для найефективнішої організації державного механізму на місцях. Адміністративним називається такий район, де є керівний орган установи, організації чи підприємства. В Проекті закону України "Про територіальний устрій України" визначено що: районом є адміністративно-територіальна одиниця, територія якого складається з громад та має відповідну транспортну, інформаційну та іншу інфраструктуру для забезпечення реалізації спільних інтересів

Актуальні наукові підходи до визначення депресивних територій

<p>Алаєв Е.Б. (1977)</p> <p>Заставний Ф.Д. (2004)</p> <p>Шаблій О.І. (2003)</p> <p>Ванда І...В. (2000)</p> <p>Коломийчук В.С. (2001)</p> <p>Лексин В.Н., Швецов А.Н. (1995)</p> <p>Прокопа І., Шепетько Л. (2003)</p> <p>Новикова А.М. (2000)</p> <p>Шевчук Я.В. (2004)</p>	<p>Регіон, що раніше демонстрував високі темпи і досягнув високого рівня економічного розвитку, але в силу дії різних причин перебуває в занепаді.</p>						
<p>Регіони і поселення з економічними, соціальними та екологічними негараздами, з низьким рівнем виробництва, застійною економікою (бідні).</p> <p>Території, де економічна відсталість поєднується із соціальними негараздами, зокрема із безробіттям</p> <p>Територія, яка в силу дії економічної кризи втратила набутий рівень соціально-економічного розвитку, можливості саморозвитку і неспроможна подолати такий стан без зовнішньої допомоги</p> <p>Територіально-суспільні системи, у яких в силу дії політичних, економічних, соціальних, екологічних та інших факторів перестає працювати механізм саморозвитку</p> <p>Територіально-виробничі структури, у яких виробничо-ресурсна база перейшла у фазу стійкого спаду, включаючи виникнення нових стимулів розвитку</p>	+		+		+		
<p>Території, у межах яких показники економічного розвитку та соціального забезпечення громадян за критеріями, визначеними законодавством, значно нижчі, ніж відповідні середні показники в державі</p>						+	
<p>Промислово розвинена територія, кризовий стан якої є виявом структурної кризи економіки та нерівномірності розвитку промислового виробництва за галузями та регіонами України</p>							+
<p>Суспільна система адміністративного району, яка в минулому характеризувалася висхідними тенденціями поступу, але втратила можливості саморозвитку</p>							+

цих громад, і населення якої забезпечується визначеними законом адміністративними, соціальними та культурними послугами, які об'єктивно не можуть бути надані у цих громадах [12]. Регіон [там же] – адміністративно-територіальна одиниця, утворена з метою здійснення державної політики щодо збалансованого розвитку територій, забезпечення реалізації спільних інтересів жителів районів та міст, що входять до його складу, та надання населенню визначених законом спеціалізованих та високо спеціалізованих адміністративних, соціальних та культурних послуг, які об'єктивно не можуть бути надані у районах та містах-районах.

Деякі автори розглядають депресивні адміністративні райони як складні територіальні суспільні системи. Вони зазначають, що депресивна територіальна суспільна система – це така територіальна система того чи іншого ієрархічного рівня, в якій кардинально змінилися тенденції соціально-економічного розвитку – від висхідних до низхідних, від процвітання до занепаду [16, с. 14].

Поняття “територія” визначається як обмежена частина твердої поверхні Землі з властивими для неї природними й антропогенними особливостями і ресурсами, що характеризується протяжністю (площею) як специфічним видом “просторового” ресурсу, географічним положенням та іншими ознаками, що є об'єктом конкретної діяльності чи дослідження [15, с. 150].

З таблиці 1 нами виокремлено актуальні наукові підходи до тлумачення поняття “депресивних територій”.

У всіх проаналізованих працях спостерігається певне спільне бачення на суть поняття “депресивний адміністративний район”. Зокрема, йому притаманні сплетіння економічних, екологічних, соціальних, політичних та інших проблем. А також, що депресивні райони в минулому характеризувалися тенденціями економічного розвитку. Але внаслідок вичерпання потенціалу для саморозвитку або нездатність пристосуватися до нових умов функціонування викликають стійку тенденцію падіння економічної активності. Структурні зміни в економіці (науково-технічний прогрес, зміна сировинної бази, ринків збуту продукції, нові виробники при наявності диспропорцій між галузями), недостатній розвиток малого бізнесу впливають безпосередньо на появу депресивних регіонів.

Наведені вище визначення та оцінки стосуються економічно депресивного району, що зумовлений економічним занепадом. До депресивних районів відносять промислові райони що зазнали кризи, райони що потерпіли внаслідок стихійного лиха чи техногенної катастрофи, райони що перебували чи перебувають в стані військових дій (коли відбувається руйнація усталеного життя території), а також депресивність може бути викликана і особливим географічним положенням. Прикордонні суміжні райони країн інколи мають спільну близькість природних умов, економічного рівня, але внаслідок розділення їх державними кордонами порушує цілісний соціально-економічний розвиток на тривалий час [2, с. 56].

Результати проведеного дослідження виявили велику кількість публікацій, присвячених теоретичному обґрунтуванню поняття “депресивна територія”.

У найзагальнішому вигляді можна виділити три складові частини поняття депресивного адміністративного району. По-перше, це адміністративний район, який характеризується низьким рівнем соціально-економічного розвитку. По-друге в минулому ці райони демонстрували високі темпи і досягнули високого рівня економічного розвитку. По-третє, під дією політичних, економічних, соціальних та екологічних чинників вони втратили набутий рівень економічного розвитку. По-четверте, що дуже важливо, депресивні регіони не можуть подолати такий стан без зовнішньої допомоги.

Література:

1. Алаев Э.Б. Экономико-географическая терминология: Словарь-справочник. - М.: Мысль, 1977. - С. 199.
2. Ванда І.В. До визначення поняття „депресивний регіон”/ Наукові записки тернопільського державного

- педагогічного університету. - Серія: Географія. №2. 2000. -С. 53-56.
3. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. Том 1.-К.: Видавн. Центр „Академія”, 2000.-с.312.
 4. Заставний Ф. Д. Депресивні регіони, поселення й галузі економіки України: проблеми, оцінка й прогнози / Географія й основи економіки в школі. №5. - 2004. -С.35-38.
 5. Коваль В., Коваль Д. Программирование развития депрессивного региона // Город, регион, государство: проблемы распределения полномочий: Материалы III международной научно-практической конференции, г. Донецк, 24-26 апреля 2003 г./ НАН Украины. Институт экономико-правовых исследований.- Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2003.-С.85.
 6. Коломийчук В.С. Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки (підходи до вивчення, стратегії розвитку). - Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. – 440 с.
 7. Конституція України. -Київ, 1996.-63 с.
 8. Лексин В.Н., Швецов А.Н. Приоритеты региональной политики. Депрессивные территории и механизмы их санации // Российский экономический журнал. - №1. - 1995.-С.31-39.
 9. Ляшевская М.Н. Проблемы выделения депрессивных районов России // Вест. Моск. ун-та. Сер.5. География. 1994. №2.-С.16-22.
 10. Новикова А.М. Депресивні території: європейський досвід та проблеми України // Стратегічна панорама. - №2-4. 2000 /http://www.niis.gov.ua/vydana/panorama/2000_3-4.php
 11. Павлов Ю.М. Региональная политика капиталистических государств.-М.: Наука, 1970.- С.110.
 12. Проект Закону України „Про територіальний устрій України” // Збірницька дзвіниця. - № 37.- 2005.
 13. Прокопа І., Шепотько Л. Депресивність аграрних територій: український вимір // Економіка України.-2003.- №7. - С.59-66.
 14. Родоман Б.Б. Территориальные ариалы и сети. Очерки теоретической географии. - Смоленск, Ойкумена.- 1999.- 256 с.
 15. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії.- Львів: Вид-во ЛНУ, 2003. – 444 с.
 16. Шевчук Я.В. Механізми санації депресивних територіальних суспільних систем в контексті формування регіональної політики. - НАН України. Інститут регіональних досліджень. - Львів, 2004.-63 с.

Summary:

Lidia Kyzniak, Myroslava Krysh. THE DEPRESSIVE ADMINISTRATIVE REGION: THE ESSENCE CONCEPT.

Active and depressive territories in economically relations are appearing in accordance crisis phenomena in the society in 90's years of the 20th century in the country. On the base of the existence publication understanding of the term “the depressive administrative region” in the human Geography.

УДК 338:91.312.90

Леся ЗАСТАВЕЦЬКА

СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ ЯК БАЗОВІ СУБ'ЄКТИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Одним із важливих завдань нової адміністративно-територіальної реформи у нашій країні є створення ефективної системи державного управління, сприяння всебічному розвитку місцевого самоврядування, оптимізація функціонально-територіальної структури життєдіяльності населення та ін. □8, с.7□. Воно може бути здійснене тільки на основі дотримання принципу територіально-функціональної системності, що передбачає взаємозв'язок соціально-економічного розвитку, систем розселення і адміністративно-територіального устрою. При цьому головною передумовою науково обгрунтованого поділу території для управління має стати диференціація форм життя і діяльності людей, що виявляється у вигляді територіальних систем розселення різних ієрархічних рангів.

Проект Закону України “Про територіальний устрій України” передбачає чотири рівні управління життєдіяльністю населення: 1) загальнодержавний, 2) регіональний, 3) локальний, 4) топологічний. Цим рівням мають відповідати рівні територіальних систем розселення (табл.1). Суть управління ними полягає в “цілеспрямованій дії на систему